Η κρίση του τύπου και η δυνατότητα εξόδου

Επιμέλεια: **Κ. Ζαχαριουδάκη, Σ. Τζουανόπουλος**

Η "Βαβυλωνία" στις 12 Ιουλίου, διοργάνωσε ανοιχτή συζήτηση στο Nosotros στα Εξάρχεια, με θέμα την κρίση του τύπου και τη δυνατότητα επιβίωσης του έντυπου λόγου. Στη συζήτηση συμμετείχαν και παρακολούθησαν εκατό περίπου άτομα. Εισηγητές ήταν ο Γιώργος Σταματόπουλος (Ελευθεροτυπία), ο Νίκος Ξυδάκης (Καθημερινή) και ο Στέλιος Ελληνιάδης (εφημερίδα Δρόμος). Τη συζήτηση άνοιξε ο Νίκος Ιωάννου από τη "Βαβυλωνία" λέγοντας:

«Αν με ρωτούσατε, αν γνωρίζω τι είναι αυτό που λένε «κρίση του τύπου», θα απαντούσα: «Ναι!». Έχουν κλείσει αρκετές εφημερίδες και περιοδικά το τελευταίο διάστημα. Πολλοί άνθρωποι έχουν βρεθεί στο δρόμο. Συναντάμε απολυμένους στις διαδηλώσεις και τις συγκεντρώσεις. Δημοσιογράφους πολλούς αλλά και άλλους που έτρωγαν ένα κομμάτι ψωμί. Αυτό όμως δεν είναι η ίδια η κρίση του τύπου. Ίσως είναι το αποτέλεσμα αυτής της κρίσης. Τεράστια εκδοτικά συγκροτήματα όπως του Λαμπράκη, του Τεγόπουλου, του Μπόμπολα, αλλά και μικρότερα, εδώ και δεκαετίες συντηρούνταν, εκμεταλλευόμενα το κύρος και την ισχύ που αποκτούσαν διαρκώς όσο το πολιτικό σύστημα στεκόταν γερά στα πόδια του. Ασκούσαν εξουσία και καρπώνονταν μερίδιο απ' την οικονομική πίτα. Είτε επρόκειτο για διαφήμιση (κρατική ή ιδιωτική) είτε για επιχορήγηση (φανερή ή κρυφή). Αυτή η άσκηση εξουσίας διανύει περίοδο φθοράς με οδυνηρά αποτελέσματα για τους εργαζόμενους σ' αυτόν τον κλάδο.Από τις μεγάλες αλλαγές που ζούμε, δεν νομίζω πως μπορεί να εξαιρεθεί κάποιος. Η αμφισβήτηση του κύρους και της ισχύος των πολιτικών εξουσιών διατυπώνεται από το σύγχρονο άτομο και μεταδίδεται σε ό,τι σχετίζεται με αυτές. Ένα άτομο που πλέον αντιλαμβάνεται αλλιώς την πληροφορία. Δεν ξέρω πώς ακριβώς, άλλωστε μιλάμε για κάτι που συμβαίνει τώρα, αλλά μπορούμε να το συζητήσουμε. Τέλος πάντων, γεννιέται ένας άνθρωπος που δεν αναγνωρίζει ως ήχο πληροφορίας και γνώσης το

«χρστσ χρτσς» του χαρτιού. Πολύ δε πιο σοβαρό, αν δεν αναγνωρίζει το περιεχόμενο ως τέτοιο.Υπάρχει επιθυμία (για ανάγκη δεν συζητώ, θα γυρίσουμε στο παρελθόν) για επιβίωση του έντυπου λόγου; Εγώ λέω ότι όση σχέση έχει η αγάπη κι ο έρωτας με τη ζωή μας τόση σχέση έχει και το έντυπο με τη γνώση και την πληροφορία.Στην εποχή των μεγάλων αλλαγών τίποτα δεν συμβαίνει μόνο του.»

Ο σφιχτός εναγκαλισμός της τέταρτης εξουσίας, του Τύπου όπως τον γνωρίσαμε στην Ελλάδα, με το κυρίαρχο πολιτικό σύστημα, τη λογική του κέρδους, αλλά και η βαθμιαία αυτονόμησή της από την κοινωνία σε συνδυασμό με την αποποίηση του απαραίτητου για τη δημοκρατία ελεγκτικού της ρόλου, οδήγησαν στην απαξίωσή της από τους πολίτες. Πώς συνδέεται όμως η κρίση του έντυπου λόγου με την κρίση του πολιτικού συστήματος; Και τι προοπτικές υπάρχουν ώστε ο Τύπος σε κάθε του μορφή πλέον (έντυπος, ηλεκτρονικός) να αφουγκραστεί την κοινωνική δυναμική και να υπηρετήσει το δημόσιο, συλλογικό συμφέρον, να αποτυπώσει δηλ. τις κοινωνικές αναζητήσεις σε ένα ριζοσπαστικό πλαίσιο ελευθερίας και όχι εξάρτησης; Ήταν ορισμένα από τα ερωτήματα που ανιχνεύτηκαν στη δημόσια συζήτηση.

Για τον **Γιώργο Σταματόπουλο** τα αίτια της κρίσης του τύπου εντοπίζονται στην κρίση του ίδιου του πολιτικού συστήματος. «Ο τύπος έντυπος και ηλεκτρονικός ακολούθησε τις επιταγές του επικρατήσαντος πολιτικού συστήματος, του καπιταλισμού, και κατ' επέκταση ακολουθεί την πτώση του». Ακόμα κι εκείνα τα χαρακτηριστικά που τον συγκρατούσαν από την πτώση, δηλ. η ανεξαρτησία των εφημερίδων, το ρεπορτάζ, η έρευνα, η γνώμη-γνώση, η ανάλυση, χάθηκαν από τότε που ο Τύπος υπηρετεί το κέρδος, την πολιτική εξουσία και τα συμφέροντα των επιχειρηματιών. Όλα τα παραπάνω οδήγησαν στην υποβάθμιση της ποιότητας του περιεχομένου των εντύπων, την προβολή σκανδάλων και μικρο-γεγονότων χωρίς έρευνα και ρεπορτάζ. Αποκορύφωμα η αποκοπή του Τύπου από την κοινωνία και τα προβλήματά της. Εφόσον λοιπόν οι δημοσιογράφοι, όντας μη ανεξάρτητοι, χειραγωγήθηκαν από τους διεφθαρμένους πολιτικούς, ο έντυπος

λόγος μπορεί να επιβιώσει μόνο εάν προσεγγίσει την κοινωνία (μειονότητες, νέοι), ενισχύσει το περιεχόμενό του παραμένοντας κριτικός, αντικειμενικός και τέλος συνεργαστεί με τους ιστότοπους. Καταλήγοντας, έκανε ειδική αναφορά στη σαγήνη και τη δύναμη του λόγου, ο οποίος πρέπει να ταυτιστεί με την κοινωνία και τη δημοκρατία: «Ο Τύπος πρέπει να είναι μπροστάρης στην ανατροπή του υπάρχοντος συστήματος όχι με βίαια μέσα (μη αποκλείοντάς τα), αλλά με την ανάδειξη της κοινωνικής δύναμης και του δημοσίου διαλόγου». Παραλλήλισε, τέλος, τους «αγανακτισμένους» των πλατειών με τον «αγανακτισμένο» Τύπο.

Από την πλευρά του, ο **Στέλιος Ελληνιάδης** συνέδεσε τα αίτια της κρίσης του έντυπου λόγου με μια κριτική στην αριστερά. Απέρριψε ως αίτιο της κρίσης του γραπτού τύπου το διαδίκτυο (ηλεκτρονικός τύπος), καθώς το ίντερνετ, είπε, είναι σημαντικό για τη διάδοση της πληροφορίας, ακόμα και για τα κινήματα. Υπάρχει όμως ένας σαφής διαχωρισμός μεταξύ διαδικτύου-εφημερίδων και βιβλίων, μια άλλη επικοινωνιακή σχέση, τόνισε και εξήγησε: Η εφημερίδα ενεργοποιεί περισσότερες αισθήσεις κατά την ανάγνωσή της, ενώ μέσα σ' αυτήν αποτυπώνεται μια συνολική εικόνα για την κοινωνική πραγματικότητα (προσέγγιση καθημερινής ζωής). Αντίθετα, το διαδίκτυο οδηγεί στη μηχανοποίηση του ανθρώπου και είναι δύσκολο μέσα απ' αυτό ο χρήστης να λειτουργήσει συνδυαστικά – λαμβάνει έτσι μόνο ένα μέρος των ειδήσεων. Ο Στ. Ελληνιάδης συμφώνησε με τον Γ. Σταματόπουλο στη θέση πως η πτώση της εφημερίδας και του βιβλίου οφείλεται στην παρακμή του δυτικού μοντέλου (καπιταλισμού), μια κρίση όχι μόνο οικονομική, αλλά και πολιτική, πολιτισμική, κοινωνική, ηθική.

Από τον ελεύθερο ανταγωνισμό, τον φιλελευθερισμό (χαρακτηριστικά του καπιταλιστικού συστήματος), έχουμε περάσει στην απόλυτη συγκεντροποίηση, μέσω εταιρειών οι οποίες ελέγχουν το σύνολο της πληροφορίας. Το γεγονός αυτό αποτελεί στοιχείο παρακμής, σημείωσε. Πλέον γίνεται προπαγάνδα όχι μόνο υπέρ του συστήματος, αλλά κυρίως για το κέρδος, «χάριν του

οποίου τα Μέσα στρέφονται ενάντια του ίδιου του συστήματος υπέρ του οποίου προπαγανδίζουν» (π.χ. Εφημερίδα News of the World).

Δεύτερο στοιχείο παρακμής οι κοινωνικές ανισότητες που δημιουργούνται στις καπιταλιστικές κοινωνίες σε κρίση: «Όταν οι κοινωνίες βρίσκονται σε παρακμή, χωρίς δυναμική ανόδου, είναι φυσικό να μην μπορεί να είναι εργαλείο τους το βιβλίο, η εφημερίδα».

Τρίτο στοιχείο παρακμής για τον Ελληνιάδη η λογοκρισία που υφίστανται πολλοί δημοσιογράφοι, όταν παρεκκλίνουν από τη συγκεκριμένη φόρμουλα του εκάστοτε εργοδότη. Συνέχισε λέγοντας ότι η αριστερά δεν μπορεί να διαχειριστεί την κρίση με αποτελεσματικό τρόπο. Η κοινωνική και όχι η κομματική Αριστερά, παρά τις θυσίες, δεν έχει προτείνει ένα μοντέλο, το οποίο να υιοθετηθεί από την κοινωνία, να την αναθερμάνει ώστε να οδηγηθούμε μέσω κοινωνικών διεργασιών στην ανατροπή του συστήματος, κατέληξε.

Σύμφωνα με τον **Νίκο Ξυδάκη**, η κρίση του έντυπου λόγου είναι κρίση περιεχομένου-φυσιογνωμίας, η οποία αφορά όχι μόνο τις εφημερίδες, αλλά και τα media (π.χ. Alter). Η κρίση, συνέχισε, είναι διεθνής και έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

– παγκοσμιοποίηση του ψηφιακού κόσμου,
– κατάρρευση του επιχειρηματικού μοντέλου (κρίση των New York Times),
– μείωση των εσόδων του αναγνωστικού κοινού,
– περιορισμό της ρευστότητας του χρήματος, και
– κάμψη της διαφήμισης.

Για την ελληνική πραγματικότητα σημείωσε ότι η οικονομική και εθνικο-πολιτική κρίση έχουν αντίκτυπο και στον ελληνικό Τύπο. Το ελληνικό μοντέλο του Τύπου, αποτελώντας μια «κόπια» του ελληνικού καπιταλιστικού συστήματος μετατοπίστηκε από ένα συντηρητικό μόρφωμα σε ένα μόρφωμα πιο ευέλικτο, εκφράζοντας έτσι μια Ελλάδα εξωστρεφή, με ευαισθησία στις πολιτικές

ελευθερίες.

Από το λαϊκισμό και την «λαϊφ-σταϊλοποίηση» του Τύπου το ’80 περνάμε στη δεκαετία του ’90 και του 2000, όταν πλέον οι άνθρωποι των media υποτάσσονται πλήρως στο νέο κοσμοείδωλο του φιλελευθερισμού της παγκοσμιοποίησης, αναγνωρίζοντας μία μόνο ελευθερία, αυτή της αγοράς, τόνισε. Στο πλαίσιο αυτό, στις ΗΠΑ επί Κλίντον μεσουρανούν τα golden boys, ενώ στην Ελλάδα επί Σημίτη ανθεί ο λαϊκισμός και η κλεπτοκρατία (Χρηματιστήριο, Ολυμπιακοί Αγώνες). Σήμερα το πολιτικό φάσμα δεν συνέχεται από ιδέες, αλλά από συμφέροντα, μετατρέποντας το υποκείμενο λαός σε εχθρό.

Άλλο χαρακτηριστικό της κρίσης αποτελεί η συλλογική ενοχοποίηση όλων των κοινωνικών δικαιωμάτων που κατακτήθηκαν μέσα από αγώνες. Από τη μια ενοχοποίηση του λαού γι’ αυτά που δήθεν του δόθηκαν, από την άλλη κυριαρχία στοιχείων βιοπολιτικής επιτήρησης εδάφους, λόγου, σώματος με κυρίαρχο στόχο τη μετάβαση από το έθνος-κράτος σε κράτος-προτεκτοράτο. Κατά τον Ξυδάκη όμως, δυνατότητες υπάρχουν, αφού οι άνθρωποι των οποίων η αυτονομία αμφισβητείται μπορούν να δημιουργήσουν εναλλακτικά δίκτυα, μέσω μιας καινούριας συλλογικής διάνοιας. Ένα βήμα θα αποτελούσε η δημιουργία ενός νέου επιχειρηματικού μοντέλου (fair-trade) όπου το κέρδος θα καρπώνεται κατευθείαν ο παραγωγός της είδησης με την ταυτόχρονη εναντίωση στο διαδικτυακό μοντέλο, που εμπορευματοποιεί τους ανθρώπους με το πρόσχημα του «τζάμπα», ενώ στην πραγματικότητα αποτελεί έναν απροστάτευτο δημόσιο χώρο.

Στη ζωντανή συζήτηση που ακολούθησε, υπήρξε γόνιμη ανταλλαγή απόψεων αλλά και αντιπαραθέσεις:

– Δεν υπάρχει κρίση του λόγου γενικά, αλλά κρίση των εταιρικών παραδοσιακών media, κι αυτό επειδή ο λόγος είναι περισσότερος από ποτέ. Οπότε θα πρέπει να αναρωτηθούμε για το ρόλο των media, για τα προβλήματα του ηλεκτρονικού λόγου, για το αν η κρίση είναι γενικότερη ή αφορά μόνο τα παραδοσιακά media. Στο ίδιο πλαίσιο, άλλος ομιλητής έθεσε το ερώτημα εάν πρόκειται

για κρίση των εκδοτικών συγκροτημάτων ή των δημοσιογράφων ή και των δύο μαζί.

– Άλλος ομιλητής συνέδεσε την κρίση του Τύπου με την αδυναμία του βιβλίου να ξεφύγει από το νόημα της λέξης εμπόρευμα τη στιγμή που οι συγγραφείς μέσω του management έχουν ενταχθεί στα πλαίσια μιας παραγωγικής διαδικασίας. Στο πλαίσιο αυτό, η κρίση του Τύπου ισούται με κρίση του περιεχομένου του που εκφράζεται εξαιτίας της αντικοινωνικής συμπεριφοράς του Τύπου (π.χ. υβριστικό άρθρο της Σώτης Τριανταφύλλου απέναντι στις κοινωνικές διεργασίες της πλατείας Συντάγματος). Η βαθειά κρίση του περιεχομένου του τύπου οφείλεται και στην έλλειψη ιστορικής γνώσης, αλλά και στην έλλειψη παιδείας, ως προς την έννοια του δημόσιου χώρου. Για το πρώτο διαπιστώνεται εμπειρικά ότι αν διαρραγούν οι όροι του κοινωνικού συμβολαίου, αναπόφευκτη συνέπεια είναι η σύγκρουση του λαού με την εξουσία, ενώ ο δημόσιος χώρος αντιμετωπίζεται περισσότερος ως κρατική οντότητα παρά ως χώρος δημοσίου διαλόγου. Ο ίδιος θεώρησε ότι η έννοια της λέξης του δημοσιογράφου και η ταυτότητά του πρέπει να αναδιαταχτούν, ενώ η συνισταμένη όλων των διεξόδων από την κρίση, θα είναι μόνο πολιτική. Ο έντυπος λόγος και κατ' επέκταση ο Τύπος, θα πρέπει να μπει στη διαδικασία της ρήξης μακριά από ιδεολογίες και κομματικές εκπροσωπήσεις, θα πρέπει να προσεγγίσει την κοινωνία μέσα από διαδικασίες διεκδίκησης του δημόσιου χώρου, διεύρυνσης του δημόσιου διαλόγου, ακούγοντας και εκφράζοντας τις πραγματικές κοινωνικές ανάγκες, κατέληξε.

Αντιπαραθέσεις υπήρξαν και όταν η συζήτηση αντιμετώπισε το ζήτημα της πνευματικής ιδιοκτησίας και το μέλλον του ιστορικού παραδείγματος των κολοσσών των ΜΜΕ. Έτσι, έντονη κριτική ασκήθηκε στον Γιώργο Σταματόπουλο, ο οποίος, μιλώντας για «κλέφτες κολοσσούς του τζάμπα που κλέβουν το λόγο των ανθρώπων», πρότεινε το να πληρώνει ο χρήστης των υπηρεσιών αναζήτησης αντίτιμο όταν «googlάρει» το όνομα του εκάστοτε συντάκτη, ο οποίος στη συνέχεια θα πληρώνεται από τις εταιρίες! Ο αντίλογος στην παραπάνω πρόταση είχε να κάνει με

την απελευθέρωση της πληροφορίας που έχει συντελεστεί, και σήμερα η ευρωπαϊκή και αμερικανική νομοθεσία προσπαθεί να χειραγωγήσει, αλλά και στους παραλογισμούς που οδηγεί το ιδεολόγημα της πνευματικής ιδιοκτησίας (βλ. και άρθρο Αντώνη Μπρούμα, «*Τα Τρολ της Διανοητικής Ιδιοκτησίας,* στο ίδιο τεύχος). Επίσης, εντύπωση προκάλεσαν αποστροφές του λόγου του Νίκου Ξυδάκη, ο οποίος, πέραν της σύμπνοιας στο ζήτημα των πνευματικών δικαιωμάτων με το Σταματόπουλο, υπερασπίστηκε και το έργο των μεγαλοεκδοτών στη Μεταπολίτευση, λέγοντας πως «ταΐζουν πολύ κόσμο οι οργανισμοί τους», και πως «όλη η πολιτιστική παραγωγή του τόπου στηρίζεται από αυτούς». Το σίγουρο συμπέρασμα είναι πως, και στο πεδίο του Τύπου, «ζούμε την εποχή των Τεράτων», και πως «το Νέο αναδύεται εκτός και ενάντια στο κάθε παραδοσιακό».

Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 3